

TIMÁR BALÁZS*

A magyar bírósági szervezet a forradalmak és Trianon után

I. Bevezetés

Az őszirózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság utáni sokkból a magyar jogrendszer és jogszolgáltatás nehezen tudott kilábalni. Ebben szerepe volt az országot megszálló, s a közigazgatást, a postaforgalmat és általában az állami életet felügyelete alatt tartó román hadseregek is, ugyanakkor hiányzott a konszolidációhoz egy olyan hatalmi tényező, amelyet mind a győztes hatalmak, mind a társadalom elfogadott volna.

Jogsérelem ugyanakkor százezreket ért ebben az időszakban, elég csak a Tanácsköztársaság államosításaira gondolni, de számos tulajdon- és személy elleni bűncselekményt követtek el a frontról hazatért, csalódott és elcsigázott katonák is. Az újabb kutatások mutatnak rá a vidék „forradalmára”, amely leginkább a kisemmizett falusi lakosság rablóhadjáratait jelentette, leggyakrabban a szomszédos település kárára, de gyakoriak voltak a jegyzőkkel szembeni erőszakos fellépések is.¹

Nem sokkal azután, hogy az ország magához térhetett volna ebből a sokkhatásból, újabb, sokkal súlyosabb, a társadalom számára felfoghatatlan tragédia következett, amelynek során az addigi ország *de facto* elveszített kétharmada *de iure* is idegen fennhatóság alá került.

Jelen dolgozat célja ennek megfelelően a visszarendeződés folyamatának bemutatása a bíróságok szemszögéből. Ennek során ismertetem (1) a *Horthy Miklós* kormányzóvá választása előtti időszak folyamatait, ezen belül különös hangsúllyal a proletárdiktatúra prominenseinek számonkérését, majd (2) a király nélküli királyság berendezkedésének kezdetét. A (3) Trianon utáni szervezeti változásokat követően kívánok kitérni (4) a bécsi döntések nyomán visszakerült országrészekben helyreállított törvénykezési szervezetrendszerre.

* PhD-hallgató SZTE Állam- és Jogtudományi Kar; Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Központ

¹ HATOS PÁL: *Az elátkozott köztársaság*. Budapest, 2018. 176 p.

II. A visszarendeződés 1920. március 1. előtti szakasza

Már 1919. június 21-én elhangzott Szántó Béla népbiztos² szájából, hogy „a budapesti forradalmi törvényszék már nem akcióképes és nem alkalmas arra, hogy a proletárdiktatúra egyik erős és megbízható szerve legyen”.³ Az aznapi jegyzőkönyvből is érezni lehet, hogy a Tanácsköztársaság hatalma, a Forradalmi Törvényszék ereje megingott. A küldöttek egymás szavába vágva adtak hangot nemtetszésüknek.

A Forradalmi Kormányzótanács prominensei 1919. augusztus 1-jén hagyták el az országot, s adták át a hatalmat a Peidl-kormánynak (amelynek Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács korábbi elnöke – mintegy kontinuitást deklarálva miniszterként tagja volt), amely az elmúlt 133 napot mintegy közjogi intermezzónak tekintette, amelyet alátámaszt az a körülmény is, hogy a politikai bűncselekmények miatti eljárásokra vonatkozó rendelet⁴ számában az 1919. március 20. napján kibocsátottat követi, vagyis a Berinkey-kormány által fémjelzett népköztársaság folytatását kívánta kifejezni. Peidl Gyula célja a Tanácsköztársaság tagadása mellett a konzervatív restauráció, valamint az ellenkező előjelű diktatúra elkerülése volt egyszerre, lehetőleg a liberális demokrácia mentén,⁵ amelyre gyakorlatilag esélye sem lehetett, hiszen az I. világháború győztes hatalmai már megalakulása másnapján kijelentették, hogy nem ismerik el, ráadásul potenciális koalíciós partnerei is kommunistagyanúsként tekintettek rájuk.⁶ A rövidéletű kormánynak sem katonai ereje nem volt, így a jogrend helyreállításához fűzött reményei hiú ábrándnak bizonyultak, ezen felül a megszálló román hadsereg tervszerű rekvirálásai bizonyították, hogy tényleges hatalom sem összpontosult a kezében.⁷

A visszarendeződés egyik vetülete a jogi aktusok sorozata volt, amellyel az „ellenforradalom” és a Tanácsköztársaság közti kormányok igyekeztek visszatéríteni az állami működést a megszokottba – vagy a már ismertbe. Ennek egyik folyamánya volt, hogy Zoltán Béla igazságügyminiszter az 1892 : XXVII. törvénycikk 3. és 4. §-ára, amely szakaszok értelmében a büntetéspénzek országos alapjának kezelése az igazságügyminiszter hatáskörébe tartozik, kijelentette, hogy a Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei előtt folyamatban volt eljárásokban akár a vádbiztosnál, akár közvetlenül az államügyészségnél lefizetett pénzbüntetések visszaadása iránt a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4038/1919. M. E. számú rendelet 10. §-ának második bekezdése alapján előterjesztett kérelmeket egyedileg fogja elbírálni.⁸ A visszarendeződés kapcsán szükséges kiemelni, hogy 1919. augusztus 7. után 100 halálos ítéletet hoztak, amelyek közel háromnegyedét végre is hajtották. A megtorlás buzgalmát feltehetően a kormányt, a sajtót és a vidéki közigazgatást is felügyelete alatt tartó román csapatok jelenléte is fokozta.⁹ A rög-

² Szántó Béla 1919. március 21. napján került szabadlábra, miután részt vett a puccsot előkészítő egyesülés lebonyolításában. Ld. HU BFL - VII.101.e - fogoly.III - 2412

³ A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14. – június 23.) naplója. 214. p.

⁴ A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 3. rendelete.

⁵ ROMSICS [2018] *i.m.* 313. p.

⁶ ROMSICS [2018] *i.m.* 314. p.

⁷ KOLLEGA TARSOLY István (szerk.): Magyarország a XX. században I. kötet. Szekszárd, 1996. 49. p.

⁸ Igazságügyi Közlöny, XXVIII/5. (1919. október 31.). 301. p.

⁹ ROMSICS [2018] *i.m.* 314. p.

tönbíráskodás természetesen itt is jelen volt, ahol a törvényszék az ilyen bíróság megalakításában akadályoztatva volt, ott az igazságügyminiszter által kijelölt törvényszék elnöke volt jogosult a rögtönbíráskodást kihirdetni.¹⁰ A kir. törvényszékek a gyorsított bűnvádi eljárás szabályai szerint jártak el a Tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottai felett, akik hatósági jogkört bitorolva vagy színelve, a büntető törvényekbe ütköző cselekményt követtek el. A Tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása vagy visszaállítása érdekében elkövetett bűncselekmények miatt, tekintet nélkül a cselekmény elkövetésének idejére, azok ellen is ilyen eljárás folyt, akik a proletárdiktatúra valamely fegyveres erejének tagjai voltak.¹¹

A második Friedrich-kormány 1919. augusztus 20-án kelt rendelete¹² a korábbi törvényes jogszabályokat nyilvánította irányadónak azzal, hogy az alkotmányosság helyreállításáig a bíróságok a „Magyar Köztársaság nevében” hirdessék ki ítéleteiket, egyúttal elrendelték a munkaügyi bíróságok működésének felfüggesztését is. A Tanácsköztársaság alatt hozott határozatokat érvénytelenítették, egyúttal úgy rendelkeztek, hogy az elévülési és jogérvényesítésre nyitva álló határidőkre a kommunista rendszer 133 napja nem számítható be. Ennél is konkrétan fogalmazott az igazságügyminiszter 1919. augusztus 29. napján kelt rendelete,¹³ amely kimondta, hogy a rendes bíróság működését „attól a naptól kezdve kell szünetelőnek tekinteni, amely naptól fogva a működés már nem a 4.038/1919. M.E. számú rendelet 1. §-ában említett szabályoknak megfelelően folyt”.¹⁴

A második Friedrich-kormány hivatkozott rendeletében foglaltak kapcsán tartom szükségesnek kiemelni Molnár Kálmán megállapítását. Szerinte ugyanis a jogfolytonosság követelményéből következik, hogy az ország államformájának megváltoztatása az uralkodó és a törvényhozás (mégpedig annak két kamarás változata) kizárólagos joga, ugyanakkor a jogfolytonosság biztosítása mellett ez csak másodlagos relevanciájú.¹⁵ Ha szigorúan vesszük Molnár szavait és gondolatait, akkor természetesen az 1919. november 24. napján beiktatott Huszár-kormány intézkedései is nélkülöznek minden jogalapot,¹⁶ hiszen az 1910. évi országgyűlés tartama ekkor még jogszabály erejénél fogva tart¹⁷.

A konszolidáció alapját az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk jelenti, amely tényként rögzíti, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918. november 13. óta szünetel, s a *Pragmatica Sanctio* jelentette kötelék – nevével ellentétben – mégsem oszthatatlan és elválaszthatatlan.

¹⁰ Az igazságügyminiszter 1919. évi 38.040 I.M.E. számú rendelete a gyorsított bűnvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapítása tárgyában kibocsátott 9.550/1915. I.M.E. számú rendelet kiegészítéséről.

¹¹ A magyar minisztériumnak 4.039/1919. M. E. számú rendelete a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4.038/1919. M. E. számú rendelet kiegészítéséről 1. §.

¹² 1919. évi 4.038. M.E. sz. rendelet.

¹³ Az igazságügyminiszter 1919. évi 22.300. I.M. számú rendelete a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4.038/1919. M.E. számú rendelet végrehajtásáról.

¹⁴ Az igazságügyminiszter 1919. évi 22.300. I.M. számú rendelete 2. §.

¹⁵ SCHWEITZER GÁBOR: *A tisztességes jogtanár. Molnár Kálmán pályaképe*. Budapest, 2019. 66. p.

¹⁶ SCHWEITZER, *i. m.* 68. p.

¹⁷ Az országgyűlés tartamának kivételes meghosszabbításáról szóló 1915. évi IV. tc. 2. §.

A törvénycikk elismeri, hogy az állami főhatalom gyakorlása az alkotmány rendes keretei között lehetetlenült¹⁸ (ahogy a lehetetlenülés egy másik aspektusával szuverenitás törvényes képviselőjévé is nyilvánítja a nemzetgyűlést).¹⁹

A törvénycikk indokolása gyakorlatilag összemosza az öszirózsás forradalom nyomán kialakult rendszert a keletről begyűrűzött terrorttal, amikor mindkettőt „valódi alkotmányosság nélkül egyes forradalmi csoportok” önkényének deklarálja, ugyanakkor a 9. § nyomán némi distinkció is felfedezhető. Ennek oka viszonylag egyszerű, hiszen Károlyi Mihály nem kívánta megtörni az addigi jogfolytonosságot, pusztán az államformán változtatott, míg Kun Béla és társai szó szerint értve mozgalmuk indulóját ténylegesen lépéseket tettek a múlt eltörlése érdekében. Ennek megfelelően a törvénycikk lehetőséget biztosított arra, hogy a néptörvényeket kvázi-kormányrendeletként értelmezve a kormány ideiglenesen, több feltétel együttes fennállása esetén hatályukban fenntartsa, így maradhattak meg a később újraszabályozott munkaügyi bíróságok. A Tanácsköztársaság rendelkezései természetesen még ideiglenesen sem maradhattak hatályban.

Új problémát jelentett, hogy az ország területe kétharmadának²⁰ elcsatolása a bírói szervezet ilyen arányú elvesztését is jelentette. Míg az 1913. évi XXV. törvénycikk nyomán a Magyar Királyságban 385 járásbíróság lehetett, addig 1919-ben 142, 1920-ban 144, 1921-ben 137, végül 1922-ben 138²¹ volt,²² ez azt jelenti, hogy Trianon nyomán a kir. járásbíróságok 35,84 %-a maradt meg. Érdekes megfigyelni, hogy az I. bécsi döntés nyomán visszaszerzett területekkel együtt is csak 144 kir. járásbíróság működött az így valamelyest megnőtt országban 1938-ban.²³

III. A király nélküli királyság első öt éve

A visszarendeződés természetesen nem állt meg 1919-ben, közvetlenül a Tanácsköztársaság bukása után. 1920 október 13. napján kelt a m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M.E. sz. rendelete, amely a Tanácsköztársaság tényeiből eredő különleges vitás kérdések

¹⁸ „[A]z 1910. évi június hó 21. napjára törvényszerűen összehívott országgyűlésnek képviselőháza az 1918. évi november hó 16. napján hozott határozatával önmagát feloszlottnak nyilvánította, főrendiháza pedig ugyanazon a napon tartott ülésében e határozatot tudomásul vette és tanácskozásait berekesztette, miáltal az országgyűlés működése is megszűnt. Mindezeknél fogva az állami főhatalom gyakorlása az alkotmány rendes formái között lehetlenné vált.” [1920. évi I. tc. preambuluma]

¹⁹ Az 1920. évi I. tc. preambuluma.

²⁰ „Az anyaország 63 vármegyei törvényhatóságából teljes egészében mindössze 10, a (Fiúméval együtt) 27 városi törvényhatóságából 11 maradt meg; magyar fennhatóság alatt hagyatott még 23 vármegye kisebb-nagyobb csonkja. Az anyaország részben teljesen elveszett, részben megcsonkult 53 vármegyéjével idegen kézre került 16 t. j. város 735.840 lakossal, kiknek 57%-a volt magyar anyanyelvű, 79 r. t. város 766.584 lakossal, kiknek 52%-a és 8.970 község 9.146.321 lakossal, kiknek 25%-a volt magyar anyanyelvű.” [Az 1920. évi népszámlálás VI. rész (Végredmények összefoglalása), Budapest, 1923. 15.]

²¹ A növekedést a 32.782/1922. I.M. sz. rendelettel felállított gyomai kir. járásbíróság jelentette az új magyarromán határ mellett.

²² Kormányjelentés és statisztikai évkönyv 1919–1922. 359. p.

²³ Kormányjelentés és statisztikai évkönyv 1939. 247. p.

elbírálására különbíróságok alakítását rendelte el gazdasági bíróság néven, amelyhez hasonlót a 2.250/1920. M.E. sz. rendelet hozott létre korábban.²⁴ Elsőfokon a kerületi gazdasági bíróságok (a kir. törvényszékeknél, ill. kir. járásbíróságoknál),²⁵ fellebbviteli ügyekben a kir. Kúria mellett létesülő központi gazdasági bíróság volt jogosult eljárni.²⁶ E bíróságok hatásköre kizárólagos volt, nemcsak a rendes-, hanem a tőzsdebíróságok is kötelesek voltak a hozzájuk benyújtott kereseteket visszautasítani.²⁷

Az 1922. évi 10.416. M.E. sz. rendelet már *expressis verbis* kimondja, hogy a népköztársaság és a Tanácsköztársaság idején a közigazgatási jellegű szervek a hatalmat bitorolták,²⁸ amelyből álláspontom szerint már egyértelműen látszik, hogy miként igyekezett gr. Bethlen István egyenlőségjelet tenni a Károlyi-féle forradalom eredménye nyomán létrejött állam és a proletárdiktatúra 133 napja közé, amely egybecseng az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában látottakkal.

A visszarendeződés másik aspektusa a Tanácsköztársaság idején feloszlott ügyvédi kamarákon belüli viták voltak. Ennek különös élt adott az a körülmény, hogy nem egy ügyvéd, vagy ügyvédjelölt vállalt tisztséget a proletárdiktatúra idején, mi több, némelyek a Forradalmi Törvényszék szervezetében is magas pozíciót értek el. A Budapesti Ügyvédi Kamara 1919. augusztus 9-én tartott választmányi ülést, amelyen mindenkit megbélyegeztek, aki részt vett az elnyomó rendszer működtetésében, egyúttal valamennyi ügyvédet és jelöltet nyilatkozattételre köteleztek.²⁹ Két héttel később már pedzegetni kezdte a szakmai közélet, hogy a területvesztés miatt bírósági szervezeti reform válik szükségessé, amely azt is jelenti, hogy bő két hónappal a proletárdiktatúra megszűnését követően a fájó jövő kihívásai is kezdtek előtérbe kerülni. Ezzel együtt a hivatásrend képviselői kifejezték abbéli reményeiket, hogy az 1918 októberi forradalom előtti állapot helyreállítása következik, vagyis visszatér a királyság.³⁰ Az év végére már a megsértett jogrend kiengesztelését jelölték meg fő célként, deklarálva egyúttal a kommunisták számonkérésének alapelveit is, pl. a korrektt védelemhez és a védelem jogainak tiszteletben tartásához való jogot.³¹

Az ügyvédi hivatásrend számára – hasonlóan a közjegyzőkhöz – új kihívás is jelentkezett. Az évtized közepére 100.000 lakosra 68 ügyvéd jutott, míg ugyanennyi városi és községi lakosra 175,³² ami részint az elcsatolt részekről menekült ügyvédek és bírók miatt

²⁴ A m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M.E. számú rendelete az ügynevezett tanácsköztársaság tényeiből felmerülő vitás ügyekben eljáró gazdasági bíróságokról.

²⁵ A m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M.E. számú rendelete 1. §.

²⁶ A m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M.E. számú rendelete 2. §.

²⁷ A m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M.E. számú rendelete 8. §.

²⁸ A m. kir. minisztérium 1922. évi 10.416. M.E. számú rendelete az ügynevezett népköztársaság és az ügynevezett tanácsköztársaság tényeiből származtatott egyes követelések érvényesítésére megszabott határidők meghosszabbításáról és kapcsolatos rendelkezésekről.

²⁹ Ügyvédek Lapja, 1919. október 1.

³⁰ Ügyvédek Lapja, 1919. október 15.

³¹ „Bolszevista perek” In. Ügyvédek Lapja, 1919. december 1.

³² Kormányjelentés és statisztikai évkönyv 1923–1925. 395. p.

is érthető volt.³³ Mindez ugyanakkor új kamarák létrehozását is indokolta pl. Szolnokon³⁴ vagy Kaposvárott³⁵.

A bíróságokon ezzel szemben tudatos létszámapasztás figyelhető meg, amelynek eredményeként volt olyan település, ahol az addigi öt helyett egy bíró tevékenykedett, illetve volt olyan járás, ahol az évtized végére már féléves intervallumban sem volt polgári ügyszakos bíró.³⁶ Ezen nem segített az sem, hogy a kir. járásbíróságokon gyakorlatilag főszbálya emelték az egyesbírói eljárást, s felmerült bizonyos körökben a kir. törvényszékek megszüntetésének gondolata is,³⁷ amint néhány évvel korábban a kir. járásbíróságoké.³⁸

A vizsgált időszakban nem egyszer a legbanálisabb szervezeti választottbíróságok jöttek létre, így kezdhetjük meg működését 1923. április 1. napján a Szombathelyi Kereskedők Társulatának áru-, termény- és értékcsarnoka mellett szervezett,³⁹ majd 1925. április 15. napján a Budapesti Nemesfém- és Drágakőcsarnok⁴⁰ saját szervezete. A kereskedelmi és iparkamarák a tisztességtelen verseny kérdésében felmerült viták felett döntő választottbíróságokat létesítettek, amelyek hatásköre csak olyan ügyekre terjed ki, amelyekben a felperes keresete kártérítés helyett csak abba hagyásra irányul. A felperes az ilyen ügyben keresetét akár az illetékes törvényszékhez, akár ezen választottbírósághoz benyújthatta. A választottbíróság ítélete ellen annak közléstől három napon belül fellebbezésnek volt helye azon ítéletablához, amelynek területén a kereskedelmi és iparkamara székhelye volt.⁴¹ Ebben az eljárásban az eljáró tanács elnökét mindig az igazságügyért felelős miniszter nevezte ki az állami bírók közül. Olyannyira nagyszámban jelentek meg ilyen szervezetek, hogy 1933-ban létrejött a Választottbírósági Központ, amely információnyújtással, illetve a peres ügyek adminisztrálásával segítette a feleket, valamint a választottbíróságokat.

A különbíróságok szempontjából külön kiemelendő az 1920. évi XXXVI. törvénycikkkel létrehozott Országos Földbirtokrendező Bíróság (a továbbiakban: OFB), amely a Nagyatádi-féle földreform végrehajtásában kapott kiemelkedő szerepet.⁴² Célja a „földbirtok helyesebb megoszlását az ország egyetemes érdeke szerint szabályozó állami tevékenység irányítása” volt,⁴³ így bírósági léte *prima facie* nem nyilvánvaló.

Az OFB székhelye Budapesten volt,⁴⁴ s 41 tagból állt, tagjai a m. kir. Kúria és a m. kir. közigazgatási bíróság összesen 16 tagja⁴⁵, a szakminisztériumok tisztviselői és a nagyobb pénzüzetek delegáltjai voltak.⁴⁶ A megszokottól eltérően ugyanakkor az OFB

³³ Összehasonlításképpen: 2019-ben Magyarországon 11356 ügyvéd tevékenykedik a Magyar Ügyvédi Kamara nyilvántartása szerint, míg az ország lakossága 9.772.756 (forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tab/tps00001.html), vagyis 100.000 lakosra 116 ügyvéd jut.

³⁴ 63.343/1923. I. M. sz. rendelet.

³⁵ 23.306/1924. I. M. sz. rendelet.

³⁶ TELLER MIKSA: *Igazságszolgáltatási reformok*. In: *Jogtudományi Közlöny* LXIII/13. (1928) 1. p.

³⁷ CSIZMADIA *i.m.* 547. p.

³⁸ ALFÖLDY EDE: *Reformtervezet a bírói szervezetről*. In: *Jogtudományi Közlöny* LV/7. (1920. április 1) 52. P.

³⁹ *Igazságügyi Közlöny* XXXII/4. (1923. március 31.) 82. p.

⁴⁰ *Igazságügyi Közlöny* XXXIV/3. (1925. március 31.) 38. p.

⁴¹ 1923. évi V. törvénycikk (a tisztességtelen versenyről) 44. §.

⁴² CSIZMADIA *i.m.* 549. p.

⁴³ A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 4. §.

⁴⁴ A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 4. §.

⁴⁵ A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 6. §.

⁴⁶ A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 5. §.

költségvetése a földművelésért felelős tárcánál volt elszámolandó a létrehozás költségvetési évében.⁴⁷ Az OFB egészen 1941. december 31-ig működött,⁴⁸ a hatáskörébe tartozó ügyeket részint a szakminisztériumok,⁴⁹ részint a rendes bíróságok különböző instanciái⁵⁰ között osztották el.

Kevésbé tűnik ugyanakkor fontosnak a szabadalmi bíróságra vonatkozó szabályok módosítása, noha a konszolidáció nyomán „szabadalmi hivatal” helyett „szabadalmi bíróság”, „szabadalmi tanács” helyett pedig „szabadalmi felsőbíróság” működött.⁵¹

Horthy kormányzóvá választását követően jelent meg a bíróságok illetékességének kiterjesztéséről szóló kormányrendelet, amely felhatalmazta az igazságügyért felelős minisztert, hogy az azonos hatáskörű, szomszédos bíróságok illetékességét kiterjessze.⁵² A hozzá tartozó, táblázatos formában a bíróságokat lajstromozó 34.500/1920. I. M. sz. rendelet majd csak 1920. november 22-én keletkezik.

Ennek nyomán rekonstruálható, hogy egyes kir. járásbíróságok illetékességi területe egészben került át máshova, így pl. a beregszászi helyett a nyíregyházi, az alsólendvai helyett a zalaegerszegi, a komáromi helyett a tatai, a nagylaki helyett a makói kir. járásbíróság járhatott el. Bizonyos kir. járásbíróságok területét felosztották, így a nagyszalontai kir. járásbíróság települései részint a szeghalomi, részint a gyulai kir. járásbíróság illetékességi területéhez kerültek. Ugyanez figyelhető meg a kassai (szikszói és abaújszántói), a királyhelmecei (sárospataki, sátoraljaújhelyi), a nagyváradvidéki (szeghalomi, berettyóújfalui) és az ipolysági (vámosmikolai, balassagyarmati), valamint a szatmárnémeti (mátészalkai, fehérgyarmati) kir. járásbíróság területén is.⁵³

Az igazságügyért felelős miniszter 1921-ben is rendelkezett egyes bíróságok illetékességének kiterjesztéséről, ami elsődlegesen a pécsi kir. ítélőtábla illetékességi területén található bíróságokat érintette, itt ugyanakkor nemcsak a megszállás, hanem az emiatt jelentkező közlekedési nehézségek is indokul szolgálhattak.⁵⁴ Szintén 1921-hez köthető a vásárosnaményi kir. járásbírósági kirendeltség,⁵⁵ de az évtized közepére megjelent a

⁴⁷ A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 14. §.

⁴⁸ Az Országos Földbirtokrendező Bíróság megszüntetéséről és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről szóló 1941. évi XVIII. törvénycikk 1. §.

⁴⁹ Az Országos Földbirtokrendező Bíróság megszüntetéséről és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről szóló 1941. évi XVIII. törvénycikk 2-3. §.

⁵⁰ Az Országos Földbirtokrendező Bíróság megszüntetéséről és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről szóló 1941. évi XVIII. törvénycikk 4-8. §.

⁵¹ A találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről 1920. évi XXXV. törvénycikk 3. §.

⁵² A m. kir. minisztériumnak 6.930/1920. M. E. számú rendelete egyes kir. bíróságok hatóságának az eljárásban akadályozott bíróságok területére kiterjesztéséről és kir. bírósági kirendeltségek felállításáról 1. §.

⁵³ Összesen negyvenhárom kir. járásbíróság volt érintett a megszállás során, amelyek között számos olyan volt, amelynek székhelye az ország határain belül maradt, s működni tudott, ugyanakkor területének egy része került idegen hatalom ellenőrzése alá. Ilyen volt pl. a berettyóújfalui, a bajai, a bácsalmási, a gyulai, a pécsi, a nagykanizsai vagy a miskolci kir. járásbíróság.

⁵⁴ Egyes kir. bíróságok hatóságának az eljárásban akadályozott bíróságok területére kiterjesztéséről szóló 34.500/1920. I. M. számú rendelet módosításáról szóló 45.200/1921. I. M. sz. rendelet.

⁵⁵ 49.451/1921. I. M. sz. rendelet.

tatai kir. járásbíróóság kirendeltségeként 1925. április 1. napjától⁵⁶ és 1929 működő komáromi ideiglenes kir. járásbíróósági kirendeltség is,⁵⁷ amely gyakorlatilag egy új város kirendeltsége volt.⁵⁸ A kirendeltség területe a komáromi kir. járásbíróóság illetékességi területének a trianoni békeszerződés szerint Magyarországon maradó részét tartalmazta.⁵⁹ Utóbbi az I. bécsi döntést követően 1939. január 1. napjától mint komárom-újvárosi kir. járásbíróóság fog működni, míg az eredeti komárom-óvárosi kir. járásbíróóság lesz.⁶⁰

Természetesen nem a komáromi kirendeltség volt az egyetlen, amely utóbb rendes kir. járásbíróósággá alakult. Putnokon 1922. január 1. napján⁶¹ kezdte meg működését a sajoszentpéteri kir. járásbíróóság kirendeltsége, amely 1928. január 1. napjától már mint putnoki kir. járásbíróóság működött a putnoki és ózdi járások teljes területére kiterjedő illetékességgel.⁶²

A Tanácsköztársaság utáni helyreállítás ugyanakkor még ekkor sem ért véget. Az 1920. évi I. törvénycikkben kapott felhatalmazás alapján került kibocsátásra a m. kir. minisztérium 1923. évi 3.513. M. E. számú rendelete az ú. n. tanácsköztársaság tényeiből felmerülő vitás ügyekben eljáró gazdasági bíróságokról szóló rendelkezések módosításáról és a kapcsolatos kérdésekről, amely a hasonló tárgyú 8.759/1920. M. E. számú rendelet módosítása. Utóbbi rendelet 1920. október 13-án kelt, még Teleki miniszterelnöksége idején. A kormány korábban úgy ítélte meg, hogy a Tanácsköztársaság „szerveinek rendelkezéseivel létesített állapot megszüntetésére és a jogrend helyreállítására irányuló rendeletek alkalmazása során a tanácsköztársaság tényeiből kifolyóan felmerülő egyes különleges vitás kérdéseknek elbírálására megfelelő különleges gazdasági szakismeretekkel rendelkező szakférfiak alkalmazásával” különbíróóságokat szükséges alakítani.⁶³

A gazdasági bíróságok hatáskörét a rendelet 1. §-a állapította meg,⁶⁴ megalakításának módját a 2. § szabályozta. Az elsőfokon eljáró gazdasági bíróságokat a külön rendeletben megjelölt kir. törvényszék, valamint kir. járásbíróóság mellett, kiterjesztett hatáskörrel kellett megszervezni. Kijelölő rendelet hiányában e jog az igazságügyért felelős minisztert illette meg. Egy-egy ilyen gazdasági bíróság egy elnökből és két ülnökből álló tanácsban járt el, előbbi a kir. járásbíróóság bírái, illetve a törvényszék bírái közül kellett a felügyeletet gyakorló ítélőtábla elnökének kijelölnie. Az ülnököket a jogvita természetének megfelelően kellett kiválasztani, tehát megfigyelhető egyfajta szakértőbíráskodásra utaló jelleg. Az ülnökök kinevezéséhez a pénzügyminiszternek legalább az egyetértése kellett.⁶⁵

⁵⁶ 14.600/1925. I. M. sz. rendelet 8. §.

⁵⁷ 14.600/1925. I. M. sz. rendelet.

⁵⁸ 1923. évi XXXV. törvénycikk 10. §.

⁵⁹ 14.600/1925. I. M. sz. rendelet 2. §.

⁶⁰ 9.600/1938. M. E. sz. rendelet 4. §.

⁶¹ A m. kir. igazságügyminiszter 1921. évi 57.525. sz. rendelete Putnokon kir. járásbíróósági kirendeltség felállításáról. 8. §.

⁶² A m. kir. igazságügyminiszter 1927. évi 52.798. sz. rendelete Putnokon kir. járásbíróóság felállításáról.

⁶³ A m. kir. minisztérium 1920. évi 8.759. M. E. számú rendelete az ügynevezett tanácsköztársaság tényeiből felmerülő vitás ügyekben eljáró gazdasági bíróságokról.

⁶⁴ A földbirtokok ügynevezett szocializálása folytán előállott tényleges helyzet rendezéséről szóló 2.250/1920. M. E. szám alatt kibocsátott rendelet, a proletárdiktatúra által létesített bútorügyletek lebonyolításáról szóló 2.273/1920. M. E. számú rendelet, az ügynevezett tanácsköztársaság idejében »Színházakat szocializáló bizottság«, majd »Szocializált színházak és mulatók bizottsága« néven működött intézménynek s a hatáskörébe vont intézményeknek felszámolása tárgyában 7.666/1920. M. E. szám alatt kibocsátott rendelet hatálya alá tartozó ügyek.

⁶⁵ 2.273/1920. M. E. számú rendelet 2. §.

Fellebbviteli fórumként a központi gazdasági bíróságot jelölték ki, amely a kir. Kúria mellett szervezett különbíróság volt, s két bíróból (melyek közül egy a tanács elnöke volt) és három ülnökből álló tanácsban járt el.⁶⁶ Utóbbi kapcsán releváns, hogy a fellebbvitel lehetőségét a módosító rendelet kizárta.⁶⁷

Talán ennél is fontosabb volt a m. kir. minisztérium 1923. évi 8.300. M. E. számú rendelete a polgári és büntető ügyekben a m. kir. bíróságok és ügyészségek hatáskörének és illetékességének a trianoni békeszerződéssel összefüggő szabályairól, amelyet 1923. november 23. napján bocsátottak ki. Ennek hatálya kiterjedt mindazon ügyekre, amelyekben a fél külföldi állampolgár lett, továbbá amelyek elszakított területekkel függtek össze.⁶⁸ A rendelet kitért azokra az esetekre is, amikor a bíróság székhelye külföldre került.⁶⁹ A rendelet 21. §-a kiterjesztette a hatályt az 1921. július 26., a trianoni békeszerződés becikkelyezése után elvesztett területekre is.

Ennek mintegy alapját jelentette a *Rakovszky Iván* belügyminiszter nevéhez fűződő 1923. évi megyerendezés, amelynek nyomán 7, közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye jött létre.⁷⁰ A megyerendezés deklarálta ideiglenes célokat szolgált, a közigazgatásilag illetően mód egyesített vármegyéket közigazgatási szerveik szempontjából úgy kellett tekinteni, mintha azok együtt alkottak volna egy-egy vármegyét.⁷¹

IV. A bethleni korszak utolsó éve

A Trianon utáni átrendeződés mérföldköve a határozott időre (három évre)⁷² alkotott, a polgári eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról szóló 1925. évi VIII. törvénycikk volt.

Immár törvény rendelkezett arról, hogy ha az ország határának, s így területének megváltozása vagy más rendkívüli esemény következtében szükséges, az igazságügyért felelős miniszter bármely bíróság területére vagy területének egy részére a hasonló hatáskörű szomszédos bíróságok bármelyikének bírói hatóságát kiterjeszthette, továbbá szükség esetén ideiglenes kir. járásbírói, kir. törvényszéki vagy kir. ügyészségi kirendeltséget állíthatott fel. Itélőbíró a kirendeltséghez csak beleegyezésével lehet kirendelni, amely egyebekben megfelelt az 1869. évi IV. tc. óta változatlan elveknek. Az is az igazságügyért felelős miniszter hatáskörébe tartozott, hogy rendeletben állapítsa meg, hogy a kirendeltség milyen bírói cselekményeket teljesíthet.⁷³

⁶⁶ 2.273/1920. M. E. számú rendelet 3. §.

⁶⁷ 3.513/1923. M. E. sz. 5. §.

⁶⁸ 8.300/1923. M. E. sz. rendelet 1. §.

⁶⁹ 8.300/1923. M. E. sz. rendelet 10. § Ha az eljárást olyan magyar bíróság előtt indították, amelynek székhelye Magyarországnak a békeszerződéssel megállapított területén kívül volt, az eljárás folytatására az a belföldi bíróság van hivatva, amely az eljárás átvételének időpontjában illetékes.

⁷⁰ A közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről szóló 1923. évi XXXV. törvénycikk 11. §.

⁷¹ A közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről szóló 1923. évi XXXV. törvénycikk 12. §.

⁷² 1925. évi VIII. tc. 60. §.

⁷³ 1925. évi VIII. tc. 33. §.

A ki nem jegecesedett bírói ügyteher miatt vált szükségessé, hogy az olyan kir. bírósághoz, amelynek munkája rendkívüli viszonyok (pl. kiemelkedő ügyszaporulat a kiterjesztett illetékességi terület folytán) miatt felszaporodott, a munkateher helyes megosztása érdekében az igazságügyért felelős miniszter azonos, vagy felsőbb fokú bíróságtól bármely ítélőbírót annak beleegyezésével határozott időtartamra is áthelyezhetett vagy kirendelhetett.⁷⁴

Ezt követően kisebb, immár belföldi törvénykezési átcsatolások mellett a bírósági szervezetrendszer viszonylag stabilan működött. Aggodalomnak hangot adók természetesen ekkor is voltak, hiszen a történelmi Magyarország méreteire szabott igazságügyi szervezet hiába volt túl nagy, a leépítések nyomán mégsem tudott megbirkózni az ügyteherrel.⁷⁵

Szintén az évtized második felében bővült ki a Hatásköri Bíróság hatásköre. A Hatásköri Bíróság hatáskörébe tartozott addig⁷⁶ általában minden olyan hatásköri összeütközés, amely egyfelől bíróság, másfelől közigazgatási hatóság között vagy pedig különböző bíróságok között merül fel, amennyiben az eljárást szabályozó vagy más törvény a hatásköri összeütközés elintézésére más bíróságot nem jelölt ki. Ezt egészítette ki a jogalkotó 1928-ban azzal, hogy elé utalta azon hatásköri összeütközéseket is, amelyek egyfelől a rendes bíróság vagy a közigazgatási hatóság, másfelől valamelyik különbíróság között vagy amelyek különbíróságok között merültek fel.⁷⁷

Az 1928-as szabályozás kifejezett nívuma, s a későbbi kutatások szempontjából is releváns, mintegy kijelölve, hogy a korszakban mit tekintettek különbíróságnak, az, hogy felsorolja a törvény alkalmazása szempontjából különbírósággént figyelembe vehető intézményeket. Így ilyenek voltak tekinthetők az OFB, a honvédbíróságok, a munkásbiztosítási bíróságok, még akkor is, ha utóbbiak valamely rendes bíróság (jellemzően kir. járásbíróság) keretében működnek, továbbá a törvénycikk idesorol minden olyan bírói jelleggel szervezett hatóságot, amely nem esik a rendes bíróságokkal egy tekintet alá. A rendes bíróságokkal (kir. járásbíróság, kir. törvényszék, kir. ítélőtábla, m. kir. Kúria) azonos megítélés alá tartozott az a bírói jellegű más hatóság is, amely rendes bíróság körében volt szervezve, vagy amelynek fellebbviteli bírósága rendes bíróság vagy rendes bíróság körében szervezett külön bíróság volt.⁷⁸

V. Képlékeny évtizedek a második világegésig

Közel száz év elteltével indokolt legalább egy lépést tenni hátra és kontextusban vizsgálni mind a Károlyi-féle átalakulást, mind a Tanácsköztársaság intézményeit és intézkedéseit, hiszen míg előbbi esetében az eshetőlegesség inkább tekinthető a tapasztalatlanság és a képlékeny viszonyok eredményének, addig utóbbi esetében a tiszta radikalizmus és hatalomvágy eredményezett következetlenséget.

⁷⁴ 1925. évi VIII. tc. 35. §.

⁷⁵ TELLER, i. m. 1. p.

⁷⁶ A hatásköri bíróságokról szóló 1907. évi LXI. törvénycikk 1. §.

⁷⁷ A hatásköri bíróság hatáskörének kiterjesztéséről és szervezetének módosításáról szóló 1928. évi XLIII. törvénycikk 1. §.

⁷⁸ 1928. évi XLIII. törvénycikk 2. §.

A bethleni konszolidáció nyomán a jogalkotó a bírósági szervezetrendszer tekintetében a legszükségesebb intézkedéseket tette meg, amelyeket a trianoni szerződések tettek indokolttá, míg a vitarendezés alternatív módjai elé nem gördített akadályt, hiszen 1920 és 1945 között Magyarországon megjelentek a speciális, egy-egy intézményhez köthető választottbíróságok,⁷⁹ az élet szinte valamennyi területén volt ilyen szervezet,⁸⁰ így nem túlzás kijelenteni, hogy a későbbi évtizedek sem nélkülözték az esetlegességet. A kereskedelmi és iparkamarák a tisztességtelen verseny kérdésében felmerült viták felett döntő választottbíróságokat létesítettek.

A korszak derekán, 1933-ban jött létre a Választottbírósági Központ, amely információnyújtással, illetve a peres ügyek adminisztrálásával segítette a feleket, valamint a választottbíróságokat. Ebben az időszakban jelentek meg azok az ún. „kényszer-választottbíróságok” is, amelyekre az akkor hatályos 1911. évi I. tc. XVII. címe nem vonatkozott. Ilyen volt többek között a budapesti áru- és értéktőzsde különbírósága, a fiumei kereskedelmi- és iparkamara választottbírósága, de pl. az összes színházi bíróság is.

Természetesen a korszakkal kapcsolatban később számos összemóssást megfigyelhetünk, pl. a már több ízben cáfolt kapcsolatot a kommunista vezetők és a zsidó felekezet között, vagy éppen a jelen dolgozatban is említett egybevonást a Károlyi-féle átalakulás és a Tanácsköztársaság között. Az mindenesetre egyértelmű, hogy még a megszállt országban is sikerült olyan intézkedéseket hozni a visszarendeződés során, amely egyértelműen mutatott a bethleni konszolidáció irányába, s ahogy haladunk az intézkedések vizsgálatával kormányról kormányra, úgy alakul ki az elkövetkező közel két és fél évtized hatalmi berendezkedésének alapja.

Az is világosan látszik, hogy a magyar bírósági szervezetrendszer érdemben, főbb jellegzetességeit tekintve nem változott a dualizmuskori szervezethez képest. Törvénykezéseket továbbra is a fővárosban, illetve általában a megyeszékhelyeken lehetett találni.⁸¹ Mint azt a fentiekből láthattuk, nem minden megyében volt törvényészék, így Komárom-Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyében például nem, ugyanakkor a nagyobbakban, mint pl. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében három⁸² is.⁸³

Összevetve a Tanácsköztársaság és a bethleni konszolidáció nyomán fellelhető ideiglenesség-érzést, látható, hogy teljesen más irányból és más célok felé haladtak. Míg a kommunisták számára mintegy öngazolás volt, hogy a fegyveres puccsot követő átmeneti terror nyomán szilárdul meg a hatalmuk, a Trianon utáni kormányok számára vezérfonal volt, hogy a területi rendezés nem maradhat így. Erre utal az 1923. évi megyerendezésről szóló törvény nemzetgyűlési vitája is. Az 1923. augusztus 31-i ülésen Rakovszky belügyminiszternek reflektálnia kellett arra, hogy a közigazgatási változtatásokkal Magyarország és a nemzetgyűlés, a kormány azt juttatná kifejezésre, hogy a trianoni békét az országra nézve igazságosnak tartja.⁸⁴ Az ideiglenes rendezés szükségét a belügyminiszter ugyanakkor másban látta, jelesül abban a „köztudomású [tényben], hogy az or-

⁷⁹ KECSKÉS LÁSZLÓ – LUKÁCS JÓZSEFNÉ (szerk.): *Választottbírók könyve*. HVG-ORAC. Budapest, 2012. 137 sk.

⁸⁰ OKÁNYI ZSOLT: *Választottbíráskodás Magyarországon*. Alapszín. Budapest, 2009. 10. p.

⁸¹ STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1998. 166. p.

⁸² Pestkörnyéki, kalocsai és kecskeméti.

⁸³ CSIZMADIA *i.m.* 548. p.

⁸⁴ Nemzetgyűlési napló, 1922. XVI. kötet. 322. p.

szág megyei beosztása egy modern közigazgatás követelményeinek meg nem felel. Mindenki, aki a megyei ügyekkel csak nagyon kis részben foglalkozott, tudja és tisztában van vele, hogy évtizedek óta kísért a megyék kikerekítésének gondolata.” Előadja, hogy az azt megelőző három évtizedben folyamatos viták övezték a kérdést, s most adódott a kényszerű lehetőség, hogy ideiglenesen ezt rendezzék, mert – mint fogalmazott – „azt a luxust meg nem engedhetjük magunknak, hogy kétjárasos, egyjárasos, vagy gyakran ötközséges vármegyéket tartsunk fenn”.⁸⁵ Ebből következik az a megállapítás is, hogy az ideiglenesség másik aspektusa is előkerült, amennyiben a kormánynak mintegy kapóra jött, hogy az ország addigi közigazgatási beosztását kívülről tépték szét, így egyszerre tudta kommunikálni a békébe bele nem nyugvást, valamint az évtizedes reformtörekvések első lépéseit jelentő ideiglenes lépéseket megtenni.

Az ideiglenesnek szánt átrendeződés majd mintegy két évtizeddel később kap gellert, amikor az I. bécsi döntés nyomán a „Magyar Szent Koronához” visszacsatolnak egyes felvidéki területeket.⁸⁶ E törvény felhatalmazása⁸⁷ nyomán keletkezett a felvidéki igazságügyi szervezetet szabályozó kormányrendelet,⁸⁸ amely novumokat is tartalmazott.

Ennek nyomán 1939. január 1. napjától⁸⁹ ismét működött a kassai kir. ítélőtábla, a beregszászi, a kassai, a komáromi és a rimaszombati kir. törvényszék, valamint közel két tucat kir. járásbíróóság (többek között a komáromi, a kassai, a párkányi, a beregszászi, a dunaszerdahelyi és a somorjai⁹⁰), ugyanakkor novum volt az ungvári kir. járásbíróóság és kir. ügyészség felállítása.⁹¹ Ez a rendszer ugyanakkor még egy, a II. bécsi döntést követő kiigazítással is csak mintegy fél évtizedet élt meg.

Bírósági szervezetrendszerünk Trianon utáni változásainak vizsgálata elképzelhetetlen a közvetlen előzményül szolgáló népköztársasági és tanácsköztársasági intézményrendszer vizsgálata nélkül, két okból. Egyfelől mindkét korszak, kisebb-nagyobb mértékben szakított az addigi hagyományokkal, másfelől – részben előbbivel összefüggően – a bethleni rendszernek nemcsak az ezeréves fejlődés nyomán organikusan kialakuló szervezetrendszer helyébe kellett egy viszonylag új, még ha nem is előzmény nélküli intézményrendszert állítani, ugyanakkor másik kezükkel a háború és a Tanácsköztársaság romjait is el kellett takarítani. Az is nyilvánvaló, hogy a konszolidáció nyomán létrejövő közigazgatási és bírósági rendszert a jogalkotó ideiglenesnek szánta, hiszen felelős politikai tényező sem a bal-, sem a jobboldalon nem gondolt arra, hogy az ország illetén

⁸⁵ Nemzetgyűlési napló, 1922. XVI. kötet. 323–324. pp.

⁸⁶ A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről szóló 1938. évi XXXIV. törvénycikk.

⁸⁷ A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről szóló 1938. évi XXXIV. törvénycikk 4. §.

⁸⁸ A m. kir. minisztériumnak 9.600/1938. M. E. számú rendelete a felvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásával kapcsolatos igazságügyi szervezeti rendelkezések tárgyában.

⁸⁹ A m. kir. minisztériumnak 9.600/1938. M. E. számú rendelete a felvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásával kapcsolatos igazságügyi szervezeti rendelkezések tárgyában 7. §.

⁹⁰ A somorjai kir. járásbíróóság illetékességi területébe tartozó el nem szakított településeket a 31.268/1923. I. M. sz. rendelet helyezte a magyaróvári kir. járásbíróóság illetékessége alá a dunaszerdahelyi kir. járásbíróóság hasonló településeivel együtt. Az ipolysági kir. járásbíróóságot a 41.000/1938. I. M. rendelet állította vissza.

⁹¹ A m. kir. minisztériumnak 9.600/1938. M. E. számú rendelete a felvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásával kapcsolatos igazságügyi szervezeti rendelkezések tárgyában 2. §.

megcsonkítása tartós maradhat. Ugyanakkor mint arra korábban utaltam, ez az ideigleenség sokkal inkább fakadt reményből, mint forradalminak szánt hevületből.

Az mindenesetre vitatható, hogy a *numerus clausus*⁹² kapcsán mennyiben beszélhetünk a témába vágó összefüggésről. Tény, hogy a későbbi években is rendre előtérbe került,⁹³ hogy a jogászképzésben túltermelés mutatkozik. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a talán véletlen egybeesést, hogy a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra éppen az 1920/21. tanév kezdetétől csak olyan hallgatók iratkozhattak be, akik nemzethez való hűségük és erkölcsösségük tekintetben feltétlenül megbízhatóknak minősültek és csak oly számban, amennyinek megfelelő képzése biztosíthatónak mutatkozott.⁹⁴ A hivatalos indokolás szerint az államnak óvakodnia kellett attól, hogy „a Magyarországon már most is nagyszámú szellemi proletariátust ezentúl is szaporítsuk. A társadalmi rend legveszedelmesebb ellensége az a szellemi proletariátus, amely nem tud megfelelően elhelyezkedni. A legutóbbi időben láttuk, hogy azok, akiket egyetemeink diplomás emberekké képeztek ki, de akik a társadalomban nem tudtak kellőképpen elhelyezkedni, alkották a legveszedelmesebb turbulens elemet. Ha így volt ez a múltban, annál inkább így lenne ez a megkisebbedett Magyarországon, ha minden korlátozás nélkül nyitva maradnának az egyetemek kapui.”⁹⁵ Figyelembe véve, hogy a bethleni hivatalos kommunikáció igyekezett kiemelni a Tanácsköztársaság prominenseinek zsidó származását, továbbá azt a körülményt, hogy számos jogási hivatásrend képviselője exponálta magát a proletárdiktatúra 133 napja alatt, úgy vélem alappal feltehető, hogy az 1920. évi *numerus clausus* egyszerre szolgálhatott leszámolásul és mintegy helyteremtésül az elszakított országrészekből érkező értelmiségiek számára, ez azonban szükségszerűen további kutatás tárgyát képezi.

BALÁZS TIMÁR

THE HUNGARIAN JUDICIARY AFTER THE REVOLUTIONS AND THE TREATY OF TRIANON

(Summary)

After the World War I the independent Hungary faced one – or in some point of view two – revolution and right after the state and the people started to wake from such losses, the Treaty of Trianon meant a whole new problem.

⁹² A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk.

⁹³ TELLER MIKSA: *A forrongó ügyvédség*. In: Jogtudományi Közöny, LXVI/12. (1931. június 15.) 1. p.

⁹⁴ A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk 1. §.

⁹⁵ A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk indokolása.

The judicial system in Hungary was separated from public administration only a few decades ago and was tailored for a way bigger country with specialities such as port, special regions, and a higher commercial life.

After World War I Hungary became independent, but as a first movement the kingdom was changed to republic just for a couple of months to be replaced by a communistic dictatorship for 133 days. After abolishing the communist party by the Romanian forces from Budapest, the months of invasion started, and several short-term governments tried to repair the judicial system as well as the country and the economy. The months of the republic and soviet republic meant a lot of changes in the judicial system, however after the restitution the former system, known from the kingdom – as well as the kingdom itself but without a king – was restored.

Between the World Wars, the tribunals and courts had many changes to face the consequences of the loss that Hungary had to suffer until several parts of the former country were given back after the decisions in Vienna.